

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

IVAN BRATKO, RAKETE IN SEKVOJE. Ivan Bratko je na povabilo State departmenta v novembru 1960 odpotoval v Združene države Amerike in se tam zadržal skoro dva meseca. Ta čas je prepotoval kontinent podolgem in počez. Vtise in zbrano gradivo s te poti je kasneje preoblikoval v strnjen zapis z naslovom *Rakete in sekvoje* (Cankarjeva založba 1965).

Razumljivo je, da tako kratek čas ne more biti zadosten za kako temeljito poglobitev v številne in močno kočljive ameriške probleme, še manj pa za kakršne koli sklepe. Avtor se je tega povsem zavedal in je svoj odnos do celotne snovi ter posebej pisanja pojasnil v kratkem uvodu. Najbrž ne gre za opravičevanje zastran nezadostnosti, saj bi bila knjiga lahko zgolj gol zapis vtisov in dejstev s poti, popotni dnevnik tako rekoč, z vsemi dobrimi in slabimi stranmi, toda Bratko je imel s knjigo vsekakor višje namene. Njegova knjiga naj bi z vsem, kar je zdaj v njej, prispevala k objektivizaciji resnice o Ameriki. Ob tako bežnem pogledu na ameriška tla, ko se mora človek večinoma ukvarjati s subjektivno orientacijo v neznanem prostoru, je težko govoriti o objektivnosti, četudi samo po načelu »pars pro toto«. Da bi se svojemu namenu kolikor mogoče vsaj približal, si je pri pisanju pomagal s kombiniranim postopkom. Tako zdaj knjigo sestavljajo neposredni dnevniški zapiski, dokumentarično gradivo, ki ga je našel po časnikih, raznih biltenih in strokovnih publikacijah, zlasti specialnih študijah s posamičnih področij, sem ter tja pa se mu je zdelo celo potrebno, da je nekatere momente konfrontiral z ugotovitvami ali vtisi z vzhodnega sveta. Morda zaradi takih in podobnih soočenj, in ker je knjiga pisana z našega stališča, težišče celotnega pisanja rado prehaja v izvenameriški prostor. Sicer si pa Bratko ob ameriških problemih pogosto zastavlja splošnočloveška vprašanja. V tem je bržkone idejno jedro knjige ter njena miselna odmevnost.

Rakete in sekvoje naj bi bile predvsem neposreden zapis publicistovega razpoloženja v najbolj kapitalistični deželi tega sveta. Za bravca so poleg nekaterih že znanih stvari, Bratko more tokrat svojo vednost o Ameriki soočiti z »otipljivo resnico«, zanimive razne preproste pripombe k vsakdanjim mukam slovenskega popotnika v »anarhični« Ameriki. Bratkove težave v Novem svetu so bile večje zaradi tega, ker je začel svojo pot v kondenzirani Ameriki, v New Yorku. Ob vseh svojih tegobah in čudenju novim dimenzijam sveta pa skuša drveči blesk že od vsega začetka zmanjševati s kaj postranskimi ugotovitvami, npr. da je moral v tej supercivilizaciji sam prati srajce, da ni smel puščati čevljev pred vrati svoje hotelske sobe, ali kasneje, da zlepa ni našel dobre kapljice, vendar to bolj govori za zadrego kot kaj drugega. Spričo osupljivosti ameriškega tempa je moral v sebi iskati opore, ki so mu pomagale, da je postopoma urejal ravnotežje in končno prešel v »ofenzivo«. Bravca kaj rad zasipa z vrtoglaviimi številkami, denimo Pentagon 33.000 nameščencev, zvezna vlada 2.850.000, Congress Library 37.000.000 knjig, Wrightov načrt za nebotičnik s 528 nadstropji, pa tudi sicer pogosto streže s številkami, da z njimi ilustrira presenečenja, hkrati pa poudarja neskladja in nasprotja.

Kot gost State departmenta je Bratko imel dostop marsikje tam, kamor siceršnji popotnik ne pride. Ogledal si je največja in kar najbolj značilna središča posameznih predelov Združenih držav, npr. New York, Washington, Chicago, Cleveland in San Francisco, v vsakem izmed teh mest pa se je pogloblje seznanil s kako ameriško posebnostjo. Tu so ga zanimali ožji poslovni interesi založniške dejavnosti (založbe, tiskarne, knjigarne, knjižnice), tam širša poslovnost ameriškega businessa, tu kulturni dosežki (galerije, spomeniki, arhitektura), tam ožja družbena problematika (črnsko vprašanje), tu tempo raketne industrije, tam mir starodavnih sekvoj. Čeprav se je Bratko gibal največ v reprezentančnem svetu, to mu je omogočalo spoznavati pomemben del ameriške družbe ali vsaj posameznike iz nje, je vztrajno iskal stikov z vsakdanjim, anonimnim ameriškim delavnim človekom, zakaj slišati je hotel resnico tudi iz njegovih ust. Pisu se je to posrečilo dokaj pogosto, čeprav so posamezne izjave le skromni drobeci, ki jih ne gre preveč posploševati. Fragmentarnosti je v knjigi tako dovolj, njena šibka stran pa je, da se je težko opirati nanjo, kadar gre za kočljiva vprašanja. Je pa v knjigi nekaj izjem, a te sodijo v drugo kategorijo. Pisec je nekatere probleme obdelal študijsko kasneje, med pripravljanjem knjige. Posebej je treba med njimi omeniti sklenjena portreta Louisa Adamiča in Johna Fitzgeralda Kennedyja.

Poglavje o Adamiču je povezano z vsem tistim, kar je Bratko zapisal o slovenskem življu v Ameriki, s tem namenom je obiskal Cleveland, povezano pa je tudi z Bratkovimi ugotovitvami o delovanju nasprotujočih sil zahodnega sveta. V obravnavo je pritegnil bolj ali manj znano biografsko gradivo o Adamiču, osebne spomine na srečanja z njim, dodal pa je še pričevanja Janka Roglja, najboljšega Adamičevega prijatelja v Ameriki. V središču Bratkove pozornosti je Adamičeva, še vedno v meglo zavita smrt in posledičnost znane fame o »kontroverzni osebnosti«, hkrati pa je zapis tudi poskus ovrednotiti celotno Adamičevo delo. Bratko sklepa razmišljanje o Adamiču z naslednjim: »Umrli je veliki Jugoslovčan v Ameriki in veliki Amerikanec v Jugoslaviji, komunistični agent v Ameriki in ameriški agent marsikje zunaj nje, renegat slovenstva in izdajalec Amerike, visoki intelektualec med izseljenci in prizadeven samouk brez solidne klasične izobrazbe med akademiki, pisatelj med publicisti in publicist med pisatelji... Naš čas pa njegovi smrti navkljub poraja ljudi, kakršen je bil Adamič. Kako naj sicer pridemo iz zagate, če si ne bodo po vseh kontinentih prizadevali tisoči podobnih izpovedovalcev resnice o neki drugi deželi in o lastni deželi? Njegovo mesto je med pionirskimi kulturnimi liki novega »klimaksa«, ki si utira pot po vsem svetu...«

Drugi portret, portret Johna Fitzgeralda Kennedyja je postavljen v skico sodobne Amerike zaradi svoje izjemnosti in tragike v toku ameriške zgodovine. Ko je Bratko stopil na ameriška tla, je bila kampanja za volitve, na katerih je zmagal Kennedy, pred zadnjim dejanjem, lahko je že neposredno spremljal prve zaznavne premike, ki jih je v ameriški zunanji in notranji politiki sprožil novi predsednik, ko pa je pripravljala knjigo za tisk, je lahko od daleč zasledoval tragične dogodke v Dallasu in to ga je nedvomno spodbudilo k obsežnejši obravnavi Kennedyjeve osebnosti. Ko je iskal vzročnost nasilnega dejanja, se je nujno moral dotakniti črnega podzemlja ameriškega gangstrstva, ki s svojo mistično močjo posega v usodo svoje države, prek nje pa v svetovni položaj. Samo dokaz več za zapletenost in neizprosno modernost džungle, katere prvo ogledalo je Amerika.

V Bratkovi knjigi je še marsikaj takega, kar bi zaslužiло posebno opombo, vendar je za sklep pomembnejši splošni pogled nanjo. Nedvomno pravcu, ki nikoli ne bo stopil na ameriško celino, teh je večina, pomeni obogatitev ali vsaj osvežitev dozdanje vednosti, zlasti pa mu omogoča soočenje številnih problemov na enotnem prizorišču, medtem ko jih je doslej spoznaval ločeno. Kakor hitro bi pa knjigi postavili višjo zahtevo, bi prišli do vprašanja, ali je smiselno in sploh mogoče na tako ozkem prostoru govoriti o vseh velikih vprašanjih ene največjih držav na svetu. Toda na to vprašanje je Bratko odgovoril v uvodu h knjigi.

Dominik Gorše

RUDI ŠELIGO, STOLP. Tematsko območje, ki vanj posega knjižni prvenec Stolp Rudija Šeliga,* avtorja mlajše slovenske pisateljske generacije, ki ga poznamo po tekstih, objavljenih v Revijah 57 in v Perspektivah, je svet delavcev (v tem konkretnem primeru svet zidarskih delavcev), njihovo vsakdanje življenje in človeško dozorevanje ob delu, ki je skoraj edina vsebina tega življenja. V to témo je Šeligo vkomponiral pripoved o sedmih delavcih in njihovem nadrejenem polirju Josipu Vrhuncu pa o ljudeh, ki jih teh sedem delavcev na svoji poti skozi življenje sreča; zgodba je pravzaprav brez vsakršnih fabulističnih zapletov, saj se v nji ne zgodi skoraj nič vznemirljivega, nič, kar bi bilo vredno fabulistične obdelave in kar je ponavadi tudi eden osnovnih elementov vsake prozne pripovedi (pri tem seveda ni mišljena fabulistika sama na sebi, ustvarjanje akcije junaka oziroma junakov proznega dela, ki mora biti center epske stvaritve). Edini pomemben dogodek se zgodi, ko skrivnostno in nepojasnjeno (ali bolje rečeno: nepojasnljivo) izginejo lopate, pripomoček, ki delavcem pomaga pri osmilšanju njihovega življenja, njihovih intencij, pa še ta pripetljaj dobi pri Šeligu vrednost nekakšne metafizične kategorije, ki naj opredeljuje ontološko konstelacijo delavcev; tako lahko za Stolp rečemo, da je kot celota bolj ali manj monotona pripoved, ki skuša najti v vsakdanjosti, ki jo opisuje, neke splošne, eksistencialne globine in dimenzije. Namen ni niti najmanj nov, saj si ga je v svetovni literaturi zastavil že marsikateri pisatelj, gotovo pa je, da so pisateljski prijemi, predvsem pa pisateljska individualna moč tisto, kar je povzročilo, da so bile naloge iste vrste uresničene mnogo mnogo boljše.

Osrednji nesporazum se začne že pri poskusu določiti oblikovno kategorijo Šeligovega teksta: navzlic več ali manj jasni in očitni relativnosti vseh literarnoteoretskih oznak oziroma kategorij bi ga težko uvrstili v katero od njih. Stolp ni roman, saj njegove značilnosti ne razkrivajo nobenih tistih aspektov, ki jih dandanes pripisujemo romanu; in prav tako bi težko rekli, da je pričujoči tekst novela, saj se odmika tudi od običajne oblike te literarne zvrsti. Pri tem pa je treba seveda poudariti, da skuša Stolp v marsičem držati korak s tendencami v razvojni podobi modernega romana. Šeligov stil marsikje spominja na stil Michela Butora in Alaina Robbe-Grilleta, obeh poglavitnih predstavnikov francoskega *nouveau romana*, včasih celo na Jamesa Joycea in njegovega Ulisessa. Pustimo ob strani jasno dejstvo, da Šeligo ni pisatelj takega formata, kakor so to na primer Joyce pa Butor in Robbe-

* Rudi Šeligo, Stolp. Državna založba Slovenije 1966.